

MINDELUNDEN

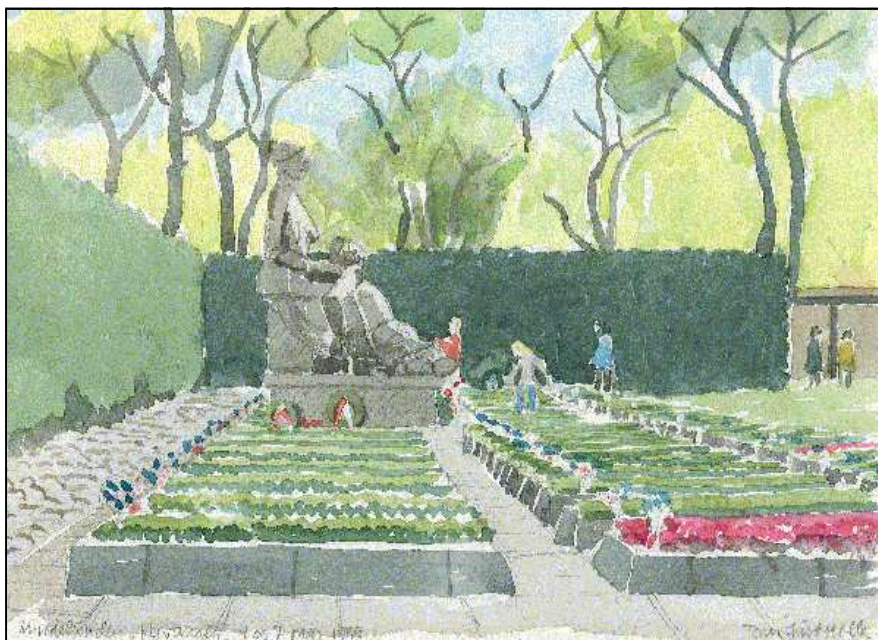

MINDELUNDEN

1. Hovedindgang
2. Information, formidlingsbygning og toiletter
3. Mindemuren, pergola med mindetavler
4. Det Store Gravfelt
5. Mindesmærke for de danske krigssejlere
6. Mindesmærke for danske soldater
7. Gravlund for kz-fanger
8. Handicapindgang og stil til pistoltskydebanen
9. Henrettelsespladsen
10. Pistoltskydebanen

Madpakkeområde

Danmarks besættelse

Den 9. april 1940 blev Danmark besat ved et tysk angreb i de tidlige morgentimer. Ned fra himlen dalede grønne flyveblade - de bekendte OPROP - hvori den tyske øverstbefalende general Kauplsch forklarede, at det drejede sig om en foranstaltning for at »beskytte« Danmark mod engelsk og fransk aggression. Det kom til kampe i Sønderjylland, ved Amalienborg og ved Værløse Flyveplads med 16 faldne på dansk side.

OPROP!

Til Danmarks Soldater og Danmarks Folk!

Uten Grund og imot den tyske Regjerings og det tyske Folks oprigtige Ønske, om at leve i Fred og Venskab med det engelske og det franske Folk, har Englands og Frankrigets Magthavere ifjor i September erklæret Tyskland Krigen.

Deres Hensigt var og blir, efter Mulighet, at treffe Afgjørelser paa Krigsskuepladser som ligger mere afsides og derfor er mindre farlige for Frankriget og England, i det Haab, at det ikke vilde være mulig for Tyskland, at kunde optræde stærkt nok imot dem.

Af denne Grund har Følgland blandt andet stadig krænkert, Danmarks og Norges Neutralitet og deres territoriale Farvand.

Det forsøkte stadig at gjøre Skandinavien til Krigsskueplads. Da en yderlig Anledning ikke synes at være givet efter den russisk-finske Fredsslutning, har man nu officielt erklæret og truet, ikke mere at taale den tyske Handelsflaates Seilads indenfor danske Territorialfarvand ved Nordsjøen og i de norske Farvand. Man erklærte selv at vilde overta Politionsgten der. Man har tilslut truffet alle Forberedelser for overraskende at ta Besiddelse af alle nødvendige Støttesteder ved Norges Kyst. Aarhundredes største Krigsdriver, den allerede i den første Verdenskrig til Ulykke for hele Menneskeheden arbejdende Churchill, utalte det aapent, at han ikke var villig til at la sig holde tilbage af »legale Afgjørelser eller neutrals Rettigheder som staar paa Papirlapper«.

Man har forberedt Slaget mot den danske og den norske Kyst. For nogen Dager siden er han blit utnevnt til foransvarlig Chef for hele den britiske Krigsføring.

Den tyske Regjering har til nu overvåket denne Mands Forholdsregler, men den kan ikke taale, at en ny Krigsskueplads blir skaffet efter de engelsk-franske Krigsdrivers Ønsker.

Den danske og den norske Regjering har siden Maaneder hat Beskjed om disse Forsøk. Likeledes er deres Holdning ingen Hemmelighet for den tyske Regjering. De er hverken villige eller istand til at kunne yde en virksom Motstand mot det engelske Indbrudd.

Derfor har Tyskland besluttet at foregripe det engelske Angrep og med sine Magtmidler selv at overta Beskyttelsen av Danmarks og Norges Kongeriges Neutralitet og værne den saalænge Krigen varer. Det er ikke den tyske Regjerings Hensigt at skaffe sig et Støttested i Kampen mot England, den har udelukkende det Maal at forhindre at Skandinavien blir Slagmark for de engelske Krigsvidelær.

Af denne Grund har stærke tyske Militærkræfter siden idag morges tat Besiddelse af de vigtigste militære Objekter i Danmark og Norge. Over disse Forholdsregler treffes der for Fiden Overenskomster mellem den tyske Rikeregjering og den Kongelige Danske Regjering. Disse Overenskomster skal sikre at Kongeriget bestaar videre, at Hæren og Flaaten opretholdes, at det Danske Folks Frihet agtes og at dette Lands fremtidige Uafhængighet fuldt ut sikres.

Indtil disse Forhandlinger er afsluttet, maa der ventes at Hæren og Flaaten har Forstaelse for dette. Likeledes at Folket og alle kommunale Steder er fornuftige og har god Vilje, slik at de undlater enhver passiv eller aktiv Motstand. Den vilde være uten Nytte og bli brutt med alle Magtmidler. Alle militære og kommunale Steder anmodes derfor straks at oppta Forbindelsen med de tyske Kommandører.

Folket opfordres til at fortsætte det daglige Arbeide og til at sørge for Rolighet og Orden! For Landets Sikkerhet mot engelske Overgrep sønger fra nu af den tyske Hær og Flaate.

Den Tyske Kommandør
Kauplsch

Bruddet med tyskerne

Den 28. august 1943 fandt den første tyske henrettelse i Danmark sted, dagen før regeringens brud med den tyske besættelsesmagt. En ung århusianer blev skudt efter at være taget til fange af tyskerne under modtagelse af krigsmateriel i Rold Skov. Det blev siden afsagt yderligere et stort antal dødsdomme, og 113 af dem blev eksekveret. De fleste i København, hvor henrettelserne som regel fandt sted i Ry-vangen ved Tuborgvej, bag ingeniørkasernens øvelseshæder. Fra sommeren 1944, efter folkestrejken i København, standsede rettergangseksekveringen af dødsdomme i seks måneder, i stedet for blev frihedskæmperne skudt under selve gestapo-aktionerne. Men den tyske øverstkommanderende genindførte krigsrettergangen med dom forud for henrettelserne. Og der blev henrettet frihedskæmpere til de sidste dage under besættelsen.

DET STORE GRAVFELT

Henrettelserne i Ryvangen

Da modstandsfolkene kom til den nordligste del af Ingeniørregimentets øvelsesterræn i Ryvangen den 5. maj 1945, fandt man de 202 grave. Heraf viste fire sig senere at indeholde tyske soldater. Nogle grave i rækker markeret med en nummereret træpæl, andre mere tilfældigt anbragt uden anden markering end den nyligt opgravede jord. Det var her, tyskerne havde begravet de frihedskæmpere, der var blevet henrettet andet sted på Ryvangens område, samt dem, der var faldet i ildkamp mod tyskerne.

På den daværende kirkeministers foranledning og i et samarbejde med modstandsfolkene, begravelsesvæsenet og Retsmedicinsk Institut blev alle gravene åbnet og de døde identificeret. Identifikationen af de døde, der blev fundet i de 137 nummererede grave, var let nok, fordi tyskerne i kisterne havde lagt en flakse med afdødes navn og data. For resten af gravene var det vanskeligere, ikke alle var lagt i kister, og kun få var der vedlagt en flaske indholdene afdødes data. Her var det Retsmedicinsk Institut kom ind i billedet og alle blev identificeret. Alle de døde blev lagt i forseglede zinkkister, og deres kister blev stillet i kapellerne på de københavnske kirkegårde, enkelte dog efter de pårørendes ønske i kapellet i Holmens Kirke. Under opgravningen af de døde var det blevet besluttet at indrette en Mindelund for de faldne i den danske modstandskamp på det sted, hvor de døde blev fundet, og lade de være op til de pårørende, om de ville have deres slægtninge begravet i Mindelunden eller på den hjemlige kirkegård. 106 familier valgte begravelse i Mindelunden.

Begravelserne

Begravelsen i Mindelunden fandt sted den 29. august 1945. Den startede med at kisterne blev hentet i de mange kapeller, hvor de havde stået - og samlet op ridebanen bag Christiansborg Slot. Herfra blev de ført til Ryvangen gennem København - en by, hvor alle flagede på halvt, og samtlige kirkeklokker ringede. Mindelunden blev indviet som begravelsesplads af Københavns biskop, hvorefter begravelsen fandt sted under overværelse af de pårørende, kongehuset, regeringen og modstandsbevægelsen. Hele anlægget, som det ses i dag, stod færdigt til 5 års dagen for Danmarks befrielse 5. maj 1950.

Højtideligheden med kisterne ved gravene, den 29. august 1945.

MINDELUNDEN

Fakta

- I 1893 erhvervede staten arealerne ved Ryvangen til øvelseshøjde for ingeniørregimentet.

- Den 29. august 1943, blev kasernen overfaldet af det tyske militær og anvendt som indkvartering til troppe, og øvelseshøjden blev brugt som henrettelses- og begravelsesplads for danske modstandsfolk.

- Først efter anden verdenskrig gik det op for offentligheden, hvad der var foregået på stedet

- Den 29. august 1945, på toårsdagen for overfaldet på kasernen, blev kisterne med 106 dræbte modstandsfolk samlet på ridebanen bag Christiansborg slot og kørt gennem København og ud til Ryvangen.

- Fem år efter krigens afslutning den 5. maj 1950 var Mindelunden færdig-anlagt.

BEGRAVELSESPLADSEN FOR FANGERNE I KONCENTRATIONSLEJRENE

I 1947 blev der af Ministeriet for særlige Anliggender sendt en delegation til Tyskland med den opgave at forsøge at identificere ligene af de danskere, som under besættelsen var afgået ved døden i de tyske koncentrationslejre. Det lykkedes at identificere 114, heraf blev de 26 begravet i Mindelunden efter de pårørendes ønske.

De døde fra Tyskland kom til Danmark den 9. juli 1947, og de 26 blev begravet i Mindelunden efter en højtidelighed i Vor Frue kirke den 16. juli 1947. Senere på året kom yderligere 5 danskere hjem fra Stutthof i Polen, også de blev begravet i Mindelunden efter en højtidelighed i kapellet på Bispebjerg kirkegård den 14. december 1947.

De hvide lastbiler med afdøde krigsfanger kørte gennem Danmark. Billedet er taget ved Damhustovet i Rødovre

EN KZ-FANGES BERETNING

En beretning af en dansk kz-fange om det at blive syg Neuengammen ved Hamborg.

»Her stod hundredvis af menneskerester i forsøg på at blive indlagt; nogle med oppustede rødviolette ansigter, øjnene var næsten lukkede af rosen, store væskende sår, flegmoner. Papirforbindingerne gav det hele et endnu mere grotesk skær, nytteløse lapperier, forbindingerne var gennemblødte, endnu inden de var viklet helt på, knuget af diarre og dysenteri, sammenkrøbne, stinkende og fortvivlede i deres elendighed. Skidtet løb ned af de mange lår, de stod i en lang række, men så man op langs rækken stod den og slingrede og vaklede som en kæmpeslange, der vred sig i døds kamp. Fødderne flyttede sig ikke, kun den evindelige rokken, aldrig i ro, ustandselig flytten af vægten fra det ene ben til det andet, kroppen vejede ikke meget, men den var en vældig belastning for de ødelagte ben. Denne hær af syge uden for revirets port er de sidste rester af et overmål af selvopholdelsesdrift, fantastisk energi og livsvilje. Hovedparten af de indlagte led af diarre, dysenteri, tuberkulose eller lungebetændelse, mange var så kraftesløse, at de ikke kunne mase til wc'erne, hvad alt bar tydeligt præg af. Adgangsbilletten til reviret var, at man havde mindst 40 i feber, det havde jeg rigeligt, så jeg blev indlagt på det utroligt overbelegte og svinagtige "sygehus"«

Illustration af de syge kz-fanger

HENRETTELSESPLADSEN

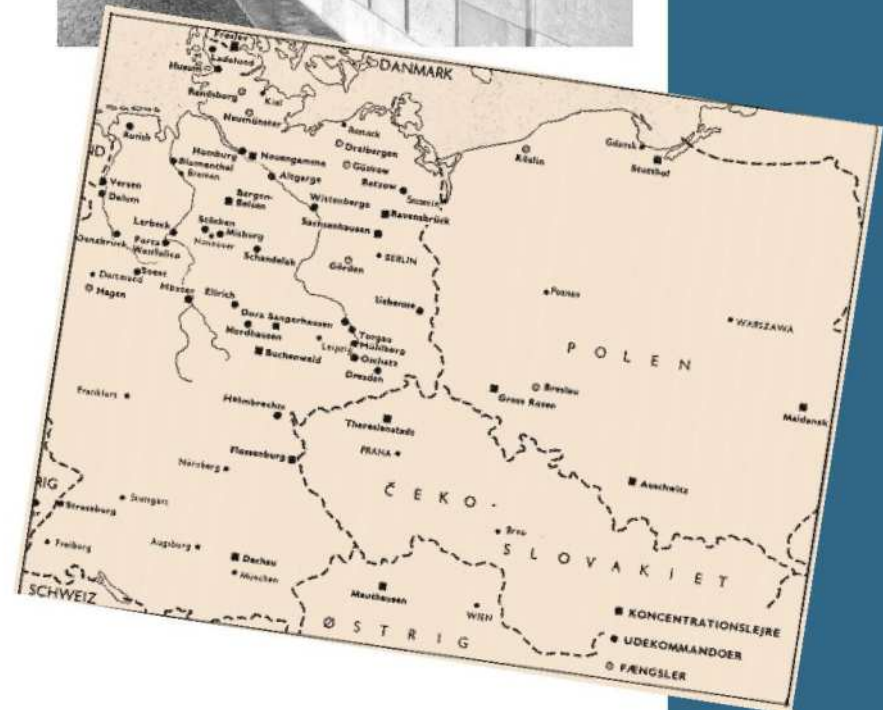
Tidligt om morgenen blev de dødsdømte hentet fra deres celler i Vestre Fængsel og ført ud i Ryvangen på en lastbil, der var overdækket med en presenning, så den så civil ud. Henrettelserne foregik lige omkring solopgang, ca. kl. 7 om morgenen.

Hvordan de dødsdømte følte det, mens de stod derude med hænderne bundet bag om hver deres pæl, ved vi ikke. De fik et stykke hvidt klæde bundet på brystet, så deres hjerteregion bedre kunne ses på skudafstand.

Måske stod de og håbede på et vildt mirakel, at en engel skulle svæve ned fra himlen og forkynde, at krigen var forbi, og at de kunne gå hjem til deres familier. Måske stod de halvt bevidstløse af angst og prøvede at beherske sig, mens de frøs lidt i morgenkulden. Imens stillede den tyske henrettelsespeloton op. Soldaterne tog ladegreb og sigtede. Den tyske officer kommanderende »**Feur**«!
En skudsalve, og derpå stilhed, morgenstilhed.

Soldat ser ud på de tre henrettelsesstolper i Ryvangen

MINDEMUREN

Pergolaen rummer 151 mindetavler for de døde frihedskæmpere, hvis grave man aldrig fandt. De fleste døde i kz-lejre og fængsler i Tyskland. Enkelte druknede da de forsøgte at undslippe til Sverige eller forsvandt i Danmark, ligesom vi her kan finde navnene på de omkomne fra bombardementet af Shellhuset, Gestapos hovedkvarter.

MONICA WICHFELD

Tilknyttet faldskærmsorganisationen og det illegale arbejde på Lolland.

Ved krigens udbrud opholdt Monica Wichfeld sig med sin familie i Italien. I 1941 rejste familien tilbage til Danmark og tog ophold på Engestofte på Lolland. I lang tid forsøgte hun her forgæves at få kontakt med kredse, der var indstillet på aktiv modstand. Den første kontakt til modstandsbevægelsen skabtes via forfatteren Hilmar Wulff, der havde lejet en bolig tilhørende godset. Det illegale blad Frit Danmark mangfoldiggjordes til distribution på Lolland fra dette sted. Arbejdet støttedes med penge af Monica Wichfeld.

Igenem Carl Adam Moltke knyttede hun i foråret 1943 forbindelse til faldskærmsorganisationen. Herefter udnyttedes godset og Monica Wichfelds kontakter på Lolland til opbygning af en sabotageorganisation. Efterhånden som samarbejdet mellem Monica Wichfeld og faldskærmsorganisationen udbyggedes, blev også Monica Wichfelds datter, Varinka, draget dybere ind i dette modstandsarbejde for til slut at blive attacheret faldskærmschefen, Flemming B. Muus, som sekretær.

Den 13.1.1944 omringedes Engestofte af et større detachment tyske soldater, og hele den hjemmenværende familie arresteredes.

Efter forhør blev Monica Wichfelds mand og søn løsladt, medens hun selv førtes til Dagmarhus og derfra til Vestre Fængsel.

Sammen med en lang række andre modstandsfolk stilledes Monica Wichfeld den 12.5.1944 for en krigsret, der dømte hende til døden.

Monica fiskede sin emaljerede pudderdåse fra Tiffany & Co. frem og pudrede sin næse.

»Var der andet, mine herrer?«, spurgte hun.

Dødsdommen ændredes ved benådning til livsvarigt tugthus. Den 2.6. 1944 overførtes hun til tysk tugthus i Cottbus sammen med Else Baastrup Thomsen, Hornslet, og Grete Jensen fra Ålborg.

Under den russiske fremmarch mod Tyskland overførtes fangerne fra Cottbus tugthus den 2.2.1945 til et fængsel i Waldheim. Overførslen varede tre dage uden forplejning af nogen art.

Under opholdet i Waldheim blev Monica Wichfeld skilt fra sine danske kammerater og pådrog sig en lungebetændelse, som i forbindelse med almindelig svækkelse medførte døden den 27.2.1945.

BREVE NE

De sidste timer, som de dødsdømte havde at leve i, fik de som reglen tilladelse til, at skrive et sidste afskedsbrev til deres nærmeste. Disse breve var ikke blot til hjælp og trøst for dem, de var sendt til, men mange andre fik lov til at læse dem. Adskillige af brevene gik i afskrift fra mand til mand og blev gengivet i illegale blade. Også for dem, der slet ikke kendte de døde, virkede brevene til trøst og opmuntring og var med til at tømre modstandsfronten sammen.

De døde var med deres breve stadig med i kampen og virkede inspirerende på dem, der var tilbage.

10. Marts 1945

Kæreste Far og Mor!

Det er mit Haab, at I vil tage Efterretningen om min Død med saa megen Ro, som I kan. Jeg er jo kun en af de uendelig mange, der har maattet sætte Livet til i denne Krig. Maaske bliver jeg selv befriet for en mængde. Jeg er jo desværre ikke, som jeg skulde være, og i en Alder, hvor andre selv har Familie, var jeg ikke naaet vidt. Jeg har sparet en lille Smugle, og hvad der er vil jeg bede jer om at bruge paa jer selv, nu, hvor I kun har Pensionen at leve af, vil I nok have Brug for det. Jeg havde drømt om at kunne hjælpe jer, men det maa nu blive ved det. Ikke mange har haft et Hjem som jeg, og jeg kan ikke finde paa Ord, der kan sige jer Tak for alt, hvad jeg har nydt af Godhed hos jer. Mine sidste Tanker gælder jer, og jeg vilde ønske, at jeg kunde tro paa, at vi mødtes igen. I vil nok hilse alle mine Venner, efterhaanden som I ser dem. Til Slut vil jeg saa ønske for jer, at I maa leve roligt og godt i mange Aar endnu, og at I maa være raske, saa I ikke kommer til at føle jer Alderdom som en Byrde.

Jeres Søn Hans.

København, den 13. Marts 1945

Kære Mor og Far.

Kl. 9.30 i Dag faldt min Dødsdom, og nu venter jeg på Fuldbyrnelsen, som kan ske, hvornår det skal være. Det er ufatteligt, at jeg skal dø om få timer, men jeg maa sige, at jeg er ikke bange. I maa ikke tabe Modet, husk, at selv en Spurv falder ikke til Jorden, uden det er Guds Vilje.

De kærligste Hilsner
fra jeres Bent.

